

'הוא עצמו אין נעשה אלא כפתח הפתוח' – יש גורסים 'בפתח הפתוח' – כלומר, כל עצמו של וילון אינו עשוי אלא לפתח פתוח, לצורך צניעות, וודאי אינו מבטל שם 'פתח' ממנו (חק נתן – בבאור דברי התוס'; שטמ"ק).

[וע' ב"ב צג: 'מנהג גדול היה בירושלים – מפה פרוסה על גבי הפתח, כל זמן שמפה פרוסה – אורחין נכנסין, נסתלקה המפה – אין הארחין נכנסין', הרי סימנו שהפתח פתוח ע"י פריסת מפה שהיא כעין וילון].

ע"ע בחדושי הנצי"ב.

'מאי לאו דאיכא קמיהו (גובה) שמונה...' – מדוע פרש המקשה כך ולא פרש כפשוטו, שהגובה עצמו שמונה – כי הוקשה לו מדוע נשתנה גובה שערים אלו משאר השערים שגובהם עשרים, לכך פרש 'גובהן שמונה' – שיש לפניהם הגבהה שמונה (פנים מאירות).

'...לא, דגבהו נינהו שמונה' – לא המשיכו בגמרא לדון בבעיה וגם לא סיימו ב'תיקו'. נראה מפני ששאלה זו אינה מעשית לדינא, שהרי אסור להוסיף על הבנין. והספק שנסתפקו בתחילה לא היה אלא לפי ההנחה שבנו גובה אצל הפשפושין, אבל לפי מה שדחו שלא היתה צורת הבנין כן – אין נפקותא בשאלה זו. ומובן לפי זה מדוע הרמב"ם השמיט בעיה זו (שפת אמת).

בליקוטי הלכות מ' היות והספק לא נפשט – יש להחמיר. ויש שכתבו בדעת הרמב"ם לקולא. ע' בספר יד דוד ובהערות המהדיר המצוינות שם.

דף נו

'תני תנא קמיה דרב נחמן, כל העזרה היתה קפ"ז...' – הרש"ש ז"ל תמה, הלא משנה מפורשת היא במדות בלשון זו ממש. ואין זו תימא, וכזה יש בחולין טו. 'תני תנא קמיה דרב, המבשל בשבת...'. והיא משנה בתרומות (ב,ג). וע' בסוף סוטה: 'אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תתני עונה (המפורשת שם במשנה – 'משמת רבי בטלה עונה')... אמר ליה רב נחמן לתנא...'. ובירושלמי יומא פ"ג ד, ועוד.

ופעמים מצינו ששנו אותם התנאים לפני החכמים, משניות שלנו בנוסח אחר (עפ"י 'מחקרים בברייתא ובתוספתא' א,ג. עמ' 24).

'אמר רבא: לאכילה שאני' – לפי זה אפשר לפרש דברי הברייתא 'תוכן קודש' – לענין אכילה, ואין צורך לתירוץ שאמרו 'מדרבנן'. ואם כן, למסקנא אפשר שאין איסור אפילו מדרבנן בכניסה בטומאה לאותן לשכות (עפ"י חק נתן בשיטת הרמב"ם).

מה נחמד לפי"ז שנקט הרמב"ם (בהל' בית הבחירה ו,ח) את לשון הברייתא: 'תוכן קודש לאכילת קדשי קדשים' – הרי הוא כמפרש שלענין זה אמרו 'תוכן קודש'. ואולם המשך דבריו הוא 'אבל אין שוחטין שם קדשים קלים והנכנס לשם בטומאה – פטור', ולא כתב שמו תר להכנס. ומזה יש לדייק לאידך גיסא (כמו דייק ב"ד דוד') שקיים איסור דרבנן בהכנסת טומאה, דלא כהחק-נתן.

ויש מי שכתב שאף מצות עשה דאורייתא דשילוח טמאים, קיימת באותן לשכות (ע' בשו"ת אור שמח מד). ומשמע בספר קרית ספר (למבי"ט. בית הבחירה ו), שאותן לשכות נתקדשו אך לא בקידוש גמור ככל סדר קידוש העזרות, ולכן הן קדושות במקצת. וע' בספר באר יעקב (לגרמ"ש שפירא שליט"א. שבועות כ,ג) שהביא כמה סימוכין לשיטה זו.

ומאידך יש מקום לומר שאותן לשכות לא נתקדשו כלל, רק גזרת הכתוב שהכהנים אוכלים שם קדשי קדשים. [ובספר אור שמח (בית הבחירה ו,ח. וע"ע במשך חכמה צו ו,כ) נסתפק על דם שיצא לשם, האם נפסל משום 'יוצא'. וכמו כן נסתפק במנחת חינוך (קפ,ה. וע' קרן אורה), האם חייבים שם משום 'שחטי חוץ'. ובחזו"א (כב,ה) כתב שבלשכות הפתוחות לקדש פטור משום שחטי חוץ].

אך לפי הצד הזה, הלשון 'תוכן קודש' אינה מיושבת כל כך לפרשה רק כלפי דין אכילה, בזמן שהיא באמת חול. ונראה יותר לומר שמדרבנן עכ"פ יש שם קדושת עזרה, והטמא אסור בכניסה. וכמו שכתבו התוס' (ביומא ח: כה). שאיסור ישיבה בעזרה קיים גם באותן לשכות [עכ"פ מדרבנן. ע' מנחת חינוך שסב,ג ד"ה ועיין ביומא] אף כי אינן קדושות קדושה גמורה כמוה. וע"ע בחדושי הר צבי ובשו"ת דובב מישרים ח"א נ,ב.

לדברי רבא, צריך לפרש מה שמיעטה הברייתא 'כגון זה' ופרשו למעוטי לשכות – אין הדברים מתייחסים כלפי אכילת קדשי-קדשים, אלא לענין טומאה ושחיטת קדשים קלים בלבד (פנים מאירות; חק נתן).

ע"ע בספר אתון דאורייתא א.

'מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה' – רש"י ותוס' עמדו על השאלה הלא בכל אופן אי אפשר לזרוק בלילה, שהרי כל העבודות אינן כשרות אלא ביום, כמו שלמדו מביום צותו. ואם כן הלא צריך להשהותו למחר, ותיפוק ליה שנפסל בעלות השחר, ומה חידוש דין יש בכך שנפסל בשקיעת החמה. ומשום כך כתב רש"י שאפילו הלין בראשו של מזבח לא יוכשר בוריקה למחר.

והקשו התוס' על כך, הלא לדעה אחת אין ההלנה בראש המזבח מועילה למנוע פסול 'נותר', ולשיטתו חזרת השאלה למקומה, מה חידוש יש כאן בדין הדם. ופרשו בשם רבנו תם שהתחדש שנפסל כבר בתחילת השקיעה, הגם שהוא 'יום' לשאר הלכות שבתורה. שיטה זו צריכה באור, וגם אינה מוסכמת על הכל. בספר שאגת אריה (יז) הקשה כמה קושיות עליה, ומסקנתו להכריע דלא כרבנו תם.

א. ע' בחדושי ר' אריה לייב (כד; כה) בבאור שיטת ר"ת ובישוב קושיות שאג"א. וע"ע קהלות יעקב זבחים כט; 'שעורים לזכר א"מ ז"ל' – ח"א עמ' לד ועמ' צד ואילך; שלמי שמעון (לגר"ש ביטון) – יא; שבט הלוי ח"ז סוסי" לד.

ב. ע' הוריות ד. 'לאדם שהביא כפרתו בין השמשות, ספק מבעו"י נתכפר לו ספק משחשכה נתכפר לו' – וצריך לפרש לר"ת שהכוונה ספק קודם תחילת השקיעה ספק לאחר תחילת השקיעה, אבל עדיין 'יום' הוא, שהרי לר"ת אין מתחיל 'בין השמשות' שהוא ספק יום ספק לילה, אלא לאחר שקיעה שניה.

ג. יש בשיטה זו נפקותא נוספת להלכה, על פי מה שכתבו תלמידי רבנו יונה (רפ"ד דברכות): 'תפלת המנחה עד הערב – אין לפרש עד צאת הכוכבים שהוא לילה ממש, דעל כרחק אית לן למימר דעד הערב האמור בכאן אינו רוצה לומר אלא עד שקיעת החמה, משום דהכי אמרינן בזבחים: מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה וכו' – רוצה לומר דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים, ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים, ועיקר התמיד הוא זריקת הדם, וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה הכא נמי תפלת המנחה שנתקנה כנגדה, אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד'. וע"ע מגן אברהם רלג סק"ג; שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח ג; שו"ת משיב דבר ח"ה ו; שעורים לזכר א"מ ח"א עמ' צד ואילך).

ויש שתוצו פירוש רש"י, שהתחדש כאן – מלבד הדין הכללי שאין לעבוד בלילה – שזמן זריקת הדם מוגבל רק למשך אותו היום. ונפקא מינה שהמחשב לזרוק דמו בלילה – פיגל, שהרי זו מחשבת 'חוץ לזמנו'. ואילו היתה המניעה רק משום 'ביום צוותו' – שכל עבודות אינן אלא ביום, יתכן ולא היתה זו מחשבת 'חוץ לזמנו', כי הוא פסול מצד אחר (עפ"י רש"ש; חדושי הגר"ח והגר"ז על הש"ס. וע' בחדושי ר' אריה לייב שם; אבי עזרי (מהדו' קמא ורביעאה) מעה"ק ד,א).

דרכים נוספות ליישב קושית התוס' – ע' בשו"ת דובב מישרים ח"ב ה; בית ישי יג; הר צבי כאן.

(ע"ב) 'המחשב לאור שלישי – חזקיה אמר: כשר, רבי יוחנן אמר: פסול. חזקיה אמר כשר – דלא אינתיק לשריפה. ריו"ח אמר פסול – דהא אידחי ליה מאכילה. האוכל לאור שלישי – חזקיה אמר: פטור. ריו"ח אמר חייב...' – טעמו של חזקיה, היות ובאור–שלישי לא יצא לשריפה, אין בו מחשבת פיגול ולא נעשה 'נותר'. ואף על פי שהסיבה שאין שורפים אור לשלישי, היא משום שאין שורפים קדשים בלילה, [שהרי גם שאר הלילות אינם זמן שריפת קדשים, כמו שפסק הרמב"ם הל' פסוה"מ יט,ה, וכדעת ר"א ור"ל ביבמות עב:], ואם כן לכאורה כבר חל חיוב שריפה, אלא שמנועים מלשרוף מצד אחר – מכל מקום כיון שלעולם הוא מנוע מלשרוף מכח ההלכה, הרי שאור לשלישי אינו נחשב 'חוץ לזמנו'.

ויש להעיר שלענין קרבן–פסח מפורש בתוספתא (פסחים סוף"ה) שחייבים עליו משום 'נותר' בבוקרו של ט"ו, וכן לענין מחשבת–פיגול ד'חוץ לזמנו'. ואף על פי שהוא מנוע מלשרוף עד לבוקר של ט"ו בניסן [ולמדו זאת מן הכתוב שנתן לו 'בוקר' שני לשריפתו – ע' שבת כד], ומדוע לא נאמר שכיון שלעולם אינו שייך בשריפה עד לבוקר ט"ו, לא ייחשב 'חוץ לזמנו' אלא בט"ז? –

יש לומר על פי מה שכתב במנ"ח (ח) שבפסח מלבד לאו ד'לא תותירו' שנאמר בו, קיים בו הלאו הכללי שבכל הקדשים. ואם כן, הרי ב'לאו' זה הוא עובר בבוקר ט"ו כשאר הקדשים, ומצד זה נחשב הדבר 'נותר' כבר אז, ואם חישב על זמן זה, הרי זו מחשבת 'חוץ לזמנו' (עפ"י אבי עזרי (רביעאה) מעה"ק ד.א. וע"ש עוד (במהדור"ק) איסורי מזבח ג, ח ד"ה שוב. וע"ע בספר 'שלמי שמעון').

והוא לא קשיא, לדעת ר' יוחנן שמיד כשנאסר באכילה נעשה 'נותר', מדוע הפסח לא נעשה 'נותר' כבר מחצות, בתום זמן אכילתו לראב"ע – שכבר ידוע בשם הגרי"ז שמצד דין 'אכילת קדשים', זמן אכילתו עד בוקר, והגבלת 'עד חצות' הוא דין מסוים במצות אכילת הפסח, וכדין 'צלי' וכדו'. ולכן אע"פ שיצא משעה הראויה לאכילה לו, אין כאן 'חוץ לזמנו' לענין פיגול ונותר (וע"ע 'קרן אורה' כאן).

ואולם בצל"ח (ברכות ט על תוס' שם ד"ה ר' אלעזר. ע"ש) כתב שלדעת ר' יוחנן נעשה הפסח 'נותר' מחצות (וכן מבואר מדברי צאן קדשים ו'פנים מאירות' להלן צו: על תד"ה נתי). ובוה באר דברי הגמרא בפסחים (קכ) שלדעת האומר זמן אכילת פסח עד חצות – מטמא את הידים מחצות, כדין 'נותר'. ואולם יש לדחות (כמוש"כ הגר"ז"ר בענגיס ח"ב ג, ב עפ"י התוספתא הנ"ל, וכע"ז בקרן אורה כאן ובאבי עזרי הל' ק"ש א, ט) שלעולם אינו נעשה 'נותר' אלא עד הבוקר, אלא שטומאת 'נותר' שהיא מדרבנן, גזרו חכמים כבר מחצות. וע"ע בכל הענין בשו"ת בית זבול ח"ב כח ובקהלות יעקב ברכות ד, ב. ובמובא ביוסף דעת פסחים קכ:

'...תלמוד לומר והנותר עד יום – בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל לאור שלישי' – נראה (מפרש"י) שדרשו משינוי הכתוב והנותר עד יום, (ולא 'והנותר ביום' כדכתיב בפרשת צו בענין שריפת נותר) – לדרוש מבעוד יום הוא נאכל, ולא בלילה (הגר"ז"ס).

'אינו נאכל אלא למנויו' – פשטות הדברים מורים שיש איסור אכילה למי שאינו מנוי על הפסח, לאכלו. ואולם הר"ש משאנץ (בפירושו לתורת כהנים צו ב, ט) נסתפק בזה, שמא אין איסור אכילה, אלא דין הוא בשחיטת הפסח בלבד, שאסור לשחטו בשביל מי שאינו מנוי, אבל אין איסור אכילה (משום 'תכוסו' ערש"י) בדבר. ויש שדייק כן מלשונות הרמב"ם (ע' שו"ת בית זבול ח"א סוס"י כג; שבט הלוי ח"א סוס"י קנט וח"ה – קונטרס הקדשים, ד).